

Інна Літвінова

НОВА
УКРАЇНЬКА
ШКОЛА

УКРАЇНЬКА МОВА

6 клас

Навчальний посібник

Частина 3

Створено відповідно
до модельної програми
«Українська мова. 5—6 класи»
для закладів загальної середньої освіти
(автори Н.Б. Голуб, О.М. Горошкіна)

Харків
Видавництво «Ранок»
2022

Навігатор

Структура та оформлення цього посібника розроблені так, щоб вам було зручно розрізняти тексти різного призначення.

У такий спосіб оформлені правила та інформація про мову, яку потрібно запам'ятати.

У таких бульбашках з'являтимуться підказки, що допоможуть пригадати вивчене в попередніх класах.

У рубриці **«Про що говорять слова»** ви знайдете різні цікавинки про лексику української мови.

Вправи впізнати легко, адже всі вони починаються зі слова **Вправа** 😊
А особливості цих вправ показані такими позначками:

вправа на повторення й актуалізацію

вправа з аудіосупроводом

робота в групі або в парі

створюємо свій словничок

завдання на вибір

РОЗДІЛ 3. СЛОВОТВІР. ОРФОГРАФІЯ

У цьому розділі ми поговоримо про таке:

- Як утворюються слова.
- Які існують способи словотворення.
- Як писати складні слова.
- Які зміни відбуваються в частинах слова під час словотворення.
- Що таке словотвірний ланцюжок.

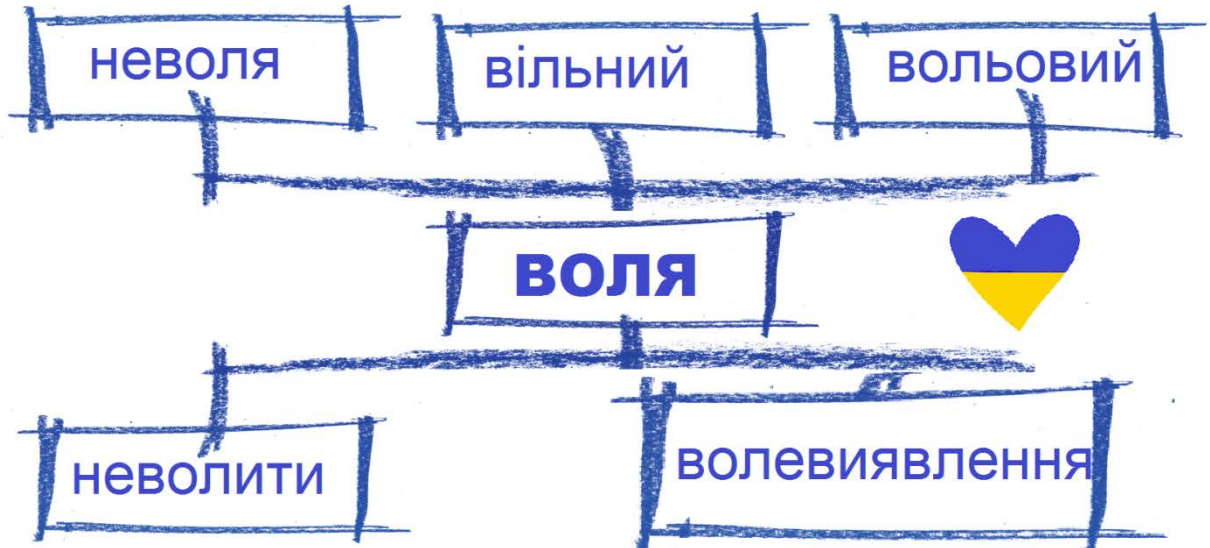

Словотвір. Твірне слово

Вправа 1

1. Прочитайте та перепишіть слова.

2. Виділіть частини слова.
3. Поміркуйте, як утворилися нові слова.
4. Як змінилося значення нових слів?

Словотвір — це розділ мовознавства, що вивчає способи творення слів. Словотвір є джерелом збагачення мови.

Слово, від якого утворено нове слово, називається **твірним**. Наприклад, слово *воля* є твірним для різних слів: *неволя*, *вільний*, *вольовий*, *неволити*, *волевиявлення*, тому що саме до його основи додаємо частини слова для творення нового слова.

Новоутворене слово називається **похідним**.

Зверніть увагу! Лексичне значення похідного слова обов'язково відрізняється від лексичного значення твірного. Твірне та похідне слова є спільнокореневими, але не формами одного й того ж слова.

Вправа 2

1. Випишіть пари твірних і похідних слів.

Людина, людство; людина, люди; історичний, історична; історія, історичний; суспільство, суспільством; суспільство, суспільний; факт, фактично; факти, фактами; різний, різних; різні, різниця.

2. Поясніть свій вибір.
3. У виписаних словах виділіть частини слова.
4. У кожній парі визначте твірне слово, намалюйте стрілочку від нього до похідного.

Вправа 3

1. У запропонованих парах слів визначте твірне та похідне слово, запишіть їх за зразком:

школа →школяр.

Комп'ютерний, комп'ютер; прибігти, бігти; міркувати, розмірковувати; джерело, джерельний; місцевий, місце; громада, громадянин; різний, порізнному.

2. Виділіть частини слова, за допомогою яких утворилися похідні слова.

Вправа 4

1. Випишіть пари твірних і похідних слів, ігноруючи зайве слово.

Рік, річний, роки; життя, жити, живуть; касир, каса, каси; культура, культурологія, культурою; традиція, традиційний, традиційного.

2. Поясніть, за яким принципом визначили зайве слово.
3. Виділіть частини слова, за допомогою яких утворилися похідні слова.

Вправа 5

1. До запропонованих слів доберіть твірні.

Сильний, незалежність, міжнародний, людський, інформувати, неймовірно, пам'ятка, уважний, розказати, фейковий.

2. Запишіть твірні та похідні слова парами, виділіть частини слова.

Вправа 6

1. Від запропонованих твірних слів утворіть нові слова.
Книга, ділитися, таємниця, закон, автор, творити, родина.
2. Поміркуйте, чи можливі варіанти.

Вправа 7

1. Прочитайте оповідання Василя Сухомлинського.

ВАЖКО БУТИ ЛЮДИНОЮ

Діти поверталися з лісу. Вони сьогодні ходили в далекий похід. Шлях додому пролягав через невеликий хутірець, що лежав у долині за кілька кілометрів до села. Втомлені, знесилені діти ледве дійшли до хутірця. Зайшли в крайню хату, попросили води. З хати вийшла

жінка, за нею вибіг маленький хлопчик. Жінка витягла з колодязя води, поставила на стіл серед двору, а сама пішла до хати. Діти напилися, відпочили на траві. Де й узялися сили. Відійшли на кілометр від хутірця, Марійка тут і згадала:

— А ми ж не подякували жінці за воду.

Діти зупинилися. Справді, забули подякувати.

— Що ж... — каже Роман, — це не велика біда. Жінка вже й забула, мабуть. Хіба варто повертатися через таку дрібницю?

Варто, — наполягає Марійка. — Хіба тобі самому не соромно перед собою, Романе?

Роман усміхнувся. Видно, що йому не соромно.

— Ви як хочете, — каже Марійка, — а я повернуся й подякую...

— Чому? Скажи, чи ж обов'язково це зробити? — питає Роман. —

Адже ми так потомилися.

— Бо ми люди. Якби ми були телята, можна було б і не вертатися.

Вона рушила до хутірця. За нею пішли всі.

Роман постояв хвилинку й, зітхнувши, теж поплівся за гуртом.

— Важко бути людиною, — сказав він.

2. Випишіть виділені в тексті слова, доберіть до них твірні.
3. Сформулюйте основну думку тексту.

4. Випишіть ключові слова.
5. Поміркуйте, як би ви вчинили в такій ситуації. Підтримайте думку Марійки чи Романа або ж висловіть свою позицію щодо описаного, почавши словами:

Я підтримую думку..., тому що...

6. Перекажіть текст.
7. Запишіть стислий переказ, додайте власні міркування щодо питання.

Вправа 8

Виконайте тестові завдання.

1. Словотвір вивчає

А способи творення слів

Б будову слова

В лексичне значення слова

Г правопис слова

2. Твірним до слова *тривалий* є запропоноване в рядку

А три

Б тривати

В нетривалий

Г тривала (прикметник)

3. Твірні та похідні слова подано в усіх рядках, ОКРІМ

А ліс, праліс

Б карта, картка

В поміч, помічниця

Г мета, метушливий

4. Слово *здобний* утворено від

А здобувати

Б здоба

В здобрений

Г здобич

5. Слово *учити* є твірним для всіх слів, ОКРІМ

А учень

Б учений

В учитель

Г учитатися

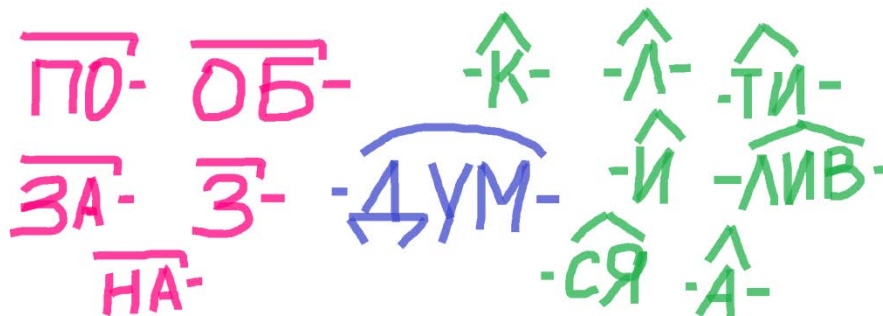
Основні способи словотворення

Префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний способи словотворення

Вправа 9

1. Із поданих частин слова сформууйте різні слова. За потреби скористайтеся довідкою.

Довідка: дума, думка, думати, одуматися, подумки, задумливий, задума, надумали, обдумали, здумали.

2. Поміркуйте, чи всі подані слова утворено за допомогою однакових частин слова.

3. Яке слово із запропонованих, на вашу думку, було утворено першим?

Слова утворюються в різний спосіб, додаванням до твірного слова різних частин слова. Існують різні **способи словотворення**.

Щоб визначити, у який спосіб утворено певне слово, треба знайти те слово, від якого воно утворилося. Це **твірне слово**, а утворене від нього — **похідне**. Та частина слова, якої немає у твірному слові, але є в похідному, і визначає спосіб словотворення.

Наприклад:

праліс ← ліс — префіксальний,

лісок ← ліс — суфіксальний,

узлісся ← ліс — префіксально-суфіксальний.

Зверніть увагу! За префіксально-суфіксального способу словотворення до твірної основи одночасно додаємо префікс і суфікс (адже немає слів «узліс» чи «лісся», до яких би додали тільки префікс чи тільки суфікс).

Вправа 10

1. Від поданих слів утворіть нові за допомогою префіксів, поданих у дужках.

Зразок: простіший (*най-*) → найпростіший.

Рахувати (*роз-*), тоді (*від-*), фотографувати (*с-*), писаний (*при-*), залежність (*не-*), єднати (*з-*), друг (*не-*), швидкий (*пре-*), скочити (*зі-*), ідейний (*без-*).

2. Визначте способи словотворення.

3. Поясніть правопис префіксів, про які ви вже знаєте.

Вправа 11

1. Спишіть слова, виділіть префікси.

Зайти, вийти, відійти, перейти, увійти, підійти, дійти; змалювати, домалювати, перемалювати, намалювати, надмалювати, прималювати; прегарний, негарний, архігарний; оголосити, проголосити, виголосити, заголосити.

2. До кожного ряду слів доберіть твірне.

3. Поміркуйте, яку функцію виконують префікси. Як змінюється лексичне значення слова залежно від префікса?

4. У рядах спільнокореневих слів знайдіть антоніми та синоніми.

Вправа 12

1. Від поданих слів утворіть нові за допомогою суфіксів, поданих у дужках.

Зразок: день (*-н-*) → денний

Уміти (*-інн-*), народ (*-н-*), історія (*-ик*), Валентина (*-ин-*), записати (*-к-*), пекти (*-ив-*), тривалий (*-ість*), година (*-ник*), частина (*-к-*), сяяти (*-єв-*), сонце (*-ечк-*), Ігор (*-ів*).

2. Визначте способи словотворення.

3. Поясніть правопис суфіксів, про які ви вже знаєте.
4. Підкресліть слова, у яких спостерігали зміну звуків.

Вправа 13

1. Спишіть слова, виділіть суфікси.

Україна, українець, українка, український; Микола, Миколка, Миколин; великий, великуватий, величезний, величний; ніс, носик, носище, носовий; держава, державність, державний.

2. Поміркуйте, яку функцію виконують суфікси. Як змінюється лексичне значення слова залежно від суфікса?

Вправа 14

1. До поданих слів доберіть твірні. Запишіть парами твірні та похідні слова.

Зразок: *припічок* ← *піч*.

Припічок, вручити, нарукавник, заземлити, спорожнити, попросту, по-українському.

2. Виділіть префікси та суфікси.
3. Визначте спосіб словотворення. Поясніть, чому спосіб творення наведених слів не можна назвати суфіксальним або префіксальним.

Вправа 15

1. Прочитайте слова, визначте способи словотворення.

Залізниця, розглянути, упорядкування, безпам'ятство, розпорядження, надзвичайно, інформаційний, нарукавник, перевищити, дослідження, допотопний.

2. Розподіліть і запишіть слова у три стовпчики відповідно до способу словотворення: префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний.

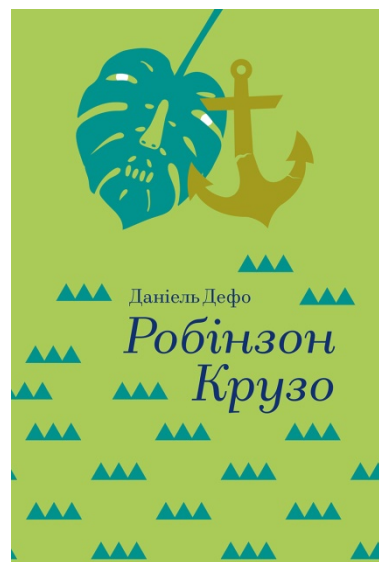
3. Поміркуйте, як утворилося останнє слово. Що воно означає? Чому воно має таке значення?

4. Звірте свої міркування із інформацією з рубрики «Про що говорять слова». Пригадайте структуру словникової статті.

Вправа 16

1. Прочитайте анотацію до книги «Робінзон Крузо».

«Робінзон Крузо» — роман англійського письменника Даніеля Дефо, написаний як вигадана автобіографія, проте заснований на реальних подіях. Ці події сталися з шотландським моряком Александром Селкірком, який провів чотири роки на безлюдному острові. Герой роману Робінзон Крузо врятується після кораблетрощі та проживе на безлюдному острові понад двадцять років. Це книга про мужність і волю до життя, про завзяття і дружбу, мудрість і оптимізм.

Обкладинка книжки від видавництва «Книголав» (2018), дизайн Романи Романишин і Андрія Лесіва

2. Випишіть із тексту по три слова, утворені префіксальним і суфіксальним способами.

3. Розкажіть, чи відома вам історія про Робінзона Крузо.

Уявіть, що ви опинилися на прекрасному безлюдному острові. Пофантазуйте про життя наодинці із собою. Чи хотіли б ви опинитися в такій ситуації. Чому?

4. Напишіть твір-роздум на тему «Чи зможу я прожити без людей?»

Про що говорять слова

Словник української мови
Академічний тлумачний словник (1970—1980)

в означеннях

[Вхід](#) · [Реєстрація](#)

Тлумачення, значення слова «допотопний»:

ДОПОТОПНИЙ, а, е.

1. Дуже давній, старовинний (який ніби існував ще до міфічного біблійного потопу). *Пузатий, хвостатий та ногатий фортеп'ян* [ногате фортепіано] був схожий на якогось допотопного звіра (Нечуй-Левицький, III, 1956, 211); *Думка послухала мене і полинула в давній час у допотопний дикий бір* (Осип Маковей, Вибр., 1954, 143).

2. *ірон.* Який вийшов з ужитку, застарілий. *Але Воля, Рада й Аліна, прийнявши квіти, відмовилися скористатися з такого допотопного способу пересування, і як візник* (Юрій Яновський, II, 1954, 96); *Допотопний ударно-канатний спосіб буріння, який застосовувався колись у Прикарпатті, тепер замінено найбільш прогресивним — турбінним* (Наука і життя, 6, 1958, 34);
// Старомодний. *Вона так само докоряла йому недавно, що всі купчихи були убрані по моді і що вона аж почервоніла перед ними в своєму допотопному чіпку* (Нечуй-Левицький, I, 1956, 384).

Словник української мови: в 11 томах. — Том 2, 1971. — Стор. 374. Коментарі (0)

Безафіксний спосіб словотворення

Вправа 17

1. Поміркуйте, як утворилися слова.

ПОШУК ← ПОШУКА^АТИ

РАНЬ ← РАНН^АЙ

2. Як би ви назвали такий спосіб словотворення?

Ми вже знаємо, що нові слова можна утворити за допомогою додавання префіксів і суфіксів (їх ще називають *афіксами*). Тепер познайомимося зі способом словотворення, який передбачає усікання частин слова. Його називають **безафіксним**.

У такий спосіб утворено багато іменників від дієслів чи прикметників, наприклад: *підпис* ← *підписа^Ати*, *вись* ← *висо^Акий*.

Зверніть увагу! Іменник *підпис* утворено безафіксним способом, а не префіксальним, тому що префікс *є* і в твірному слові *підписати*.

Вправа 18

1. Прочитайте і спишіть словотвірні пари.

Відвар ← відварити, зліт ← злітати, опис ← описати, здогад ← здогадатися, заплив ← запливати, огляд ← оглядати.

Даль ← далекий, солод ← солодкий, тиша ← тихий, південь ← південний.

3. Виділіть значущі частини слів.

4. Висловте міркування, чим схожі пари слів у кожному рядку.

Вправа 19

Від поданих слів утворіть іменники безафіксним способом.

Бігати, випускати, оповідати, блищати, заходити, тріскати, вступати, гнітити.

Запальний, північний, синій, зелений.

Вправа 20

1. До поданих слів доберіть твірні.

Пуск, клич, запал, блакить, відмова, заклад, вись.

2. У твірних словах виділіть суфікси, які були усічені.

Вправа 21

Випишіть слова, утворені безафіксним способом словотворення, запишіть словотвірні пари.

Схід, закид, осінній, обнова, перегляд, підвіконня, відхід, винахід, ноша, переробити, запит, напис, наказ.

Вправа 22

1. Поміркуйте, як утворилися слова *привид* і *привід*.

2. У чому різниця між значеннями слів?

3. Перевірте свої міркування за рубрикою «Про що говорять слова».

Про що говорять слова

Про що говорять слова

Привід — підстава (справжня або вигадана), причина яких-небудь дій, учинків. Спільнокореневі слова: *водити*, *приводити* тощо.

Привид — персонаж народних казок, легенд і т. ін., який уособлює дух померлого. Спільнокореневі слова: *привидітися*, *видимий* тощо.

Вправа 23

1. Прочитайте слова.

всеукраїнський ← вся Україна

синьо-жовтий ← синій і жовтий

п'ятсот ← п'ять сотень

2. Згадайте, як називаються слова, що мають по два корені.

Як вони утворилися? Як би ви назвали цей спосіб словотворення?

Складні слова творяться **складанням** кількох **слів** чи **основ**, тому цей спосіб так і називається. Складання слів чи основ може відбуватися за допомогою сполучних голосних, переважно [e], [o], або без них, порівняйте: *різнОвид* ← *різні види*, *південь* ← *пів дня*.

Вправа 24

До поданих слів доберіть твірні, запишіть за зразком.

Зразок: *самовиховання* ← *виховувати самому*.

Країнознавство, крайнебо, політико-економічний, двохтисячний, всюдихід, чотирикутник.

Вправа 25

1. Відгадайте складні слова за лексичним значенням та частиномовною належністю. Запишіть їх.

Зразок: *що має вісім ніг (іменник)* — *восьминіг*.

Що має три поверхи (прикметник), *з правого боку (прислівник)*, *що дає загальну освіту (прикметник)*, *зал для показу кіно (іменник)*.

2. Виділіть в утворених словах корені.

3. Підкресліть букви на позначення сполучних голосних, де вони є.

Вправа 26

1. Доберіть синоніми до слова *горизонт*. Зверніться до рубрики «Про що говорять слова» і доповніть синонімічний ряд.
2. З'ясуйте, які із синонімів є складними словами.
3. Доберіть твірні слова, підкресліть букви на позначення сполучних голосних, де вони є.
4. Яке ще складне слово вжито в рубриці «Про що говорять слова»? Випишіть його, позначте корені, доберіть твірні слова.

Вправа 27

1. Спишіть речення.

З кожним подихом вітру його засипало яскраво-жовтим листям, але він не помічав живої краси навколо, листопад навіть дратував його (*М. Рибалко*).

З часом козак Мамай став типовим представником славного запорозького козацтва, втіленням народного характеру з його волелюбністю, героїзмом, кмітливістю, гумором (*П. Супруненко*).

— Вертоліт ! — закричала красуня у самісіньке вухо Суперагентові, та він і не поворухнувся (*Л. Воронина*).

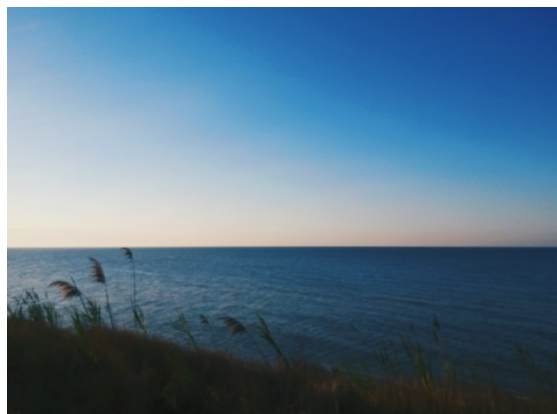
І той начальник мотається вдень і вночі на всюдиході у сорокаградусний мороз, у пургу й заметіль (*В. Нестайко*).

2. Підкресліть складні слова, виділіть у них корені. Поміркуйте та розкажіть, як утворилися слова.

3. Знайдіть по два слова, утворені префіксальним та суфіксальним способом.

Про що говорять слова

Чи знаєте ви, що в українській мові слово *горизонт* має більш як десять синонімів? Ось вони: *виднокруг, видноколо, виднокрай, крайнебо, круговид, кругозір, кругогляд, обрій, небозвід, небосхил, небокрай, овид*.

Красивид у Бердянську Запорізької області (фото Lana Sly, 2020)

Різновидом словотвору є **абрєвіація** — скорочування слів і словосполучень, унаслідок якого з'являються абрєвіатури.

Абрєвіатурами називаємо утворення з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви чи поняття.

Види абрєвіатур

1. Ініціальні абрєвіатури утворюються скорочуванням словосполучень до початкових букв чи звуків:

ЗМІ ← *засоби масової інформації*,

СБУ ← *Служба безпеки України*.

2. Складноскорочені слова утворюються усіченням основ кількох слів:

спортмайданчик ← *спортивний майданчик*,

укрзалізниця ← *українська залізниця*.

Вправа 28

Прочитайте абрєвіатури. Поясніть, як вони утворені.

МВС ← Міністерство внутрішніх справ,

ХТЗ ← Харківський тракторний завод,

ЧАЕС ← Чорнобильська атомна електростанція,

педуніверситет ← педагогічний університет,

спецзавдання ← спеціальне завдання,

турбаза ← туристична база,

медперсонал ← медичний персонал.

Вправа 28

Утворіть ініціальні абрєвіатури. За потреби скористайтесь довідкою.

Невизначений летючий об'єкт, Сполучені Штати Америки, Організація Об'єднаних Націй, зовнішнє незалежне оцінювання, автоматична телефонна станція спецвипуск, Українські телевізійні новини, Театр юного глядача.

Довідка: ТЮГ, АТС, НЛО, ЗНО, ООН, УТН, США.

Вправа 29

Прочитайте складноскорочені слова, доберіть твірні слова до них, запишіть.

Зразок: соцстрах ← соціальне страхування.

Спецвипуск, інформцентр, Кабмін, медінститут, облвиконком, мультфільм, нардеп, завкафедри.

Вправа 30

1. Прочитайте абрєвіатури.

НБУ ← Національний банк України, Нацбанк ← Національний банк України.

ЗВО ← заклад вищої освіти, виш ← вища школа.

2. Поміркуйте, яким способом утворилися абрєвіатури.

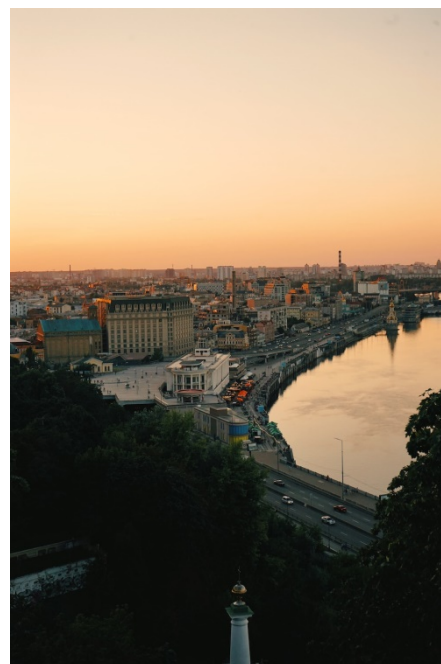
3. Ознайомтеся з інформацією із рубрики «Про що говорять слова» в кінці теми. Обговоріть, чи стикалися ви з помилковим уживанням абрєвіатур і скорочень.

4. Розгляньте світлину в рубриці «Про що говорять слова», прочитайте підпис до неї. Якими абрєвіатурами зі згаданих у рубриці можна назвати заклад на фото? Утворіть абрєвіатуру від його власної назви, наведеної в підписі.

Вправа 31

1. Спишіть уривок твору Всеволода Нестайка.

Звідси видно пів Києва. Праворуч багатопверхові будинки. Ліворуч універмаг склом на сонці виблискує. Далі здоровенницька десятиповерхова міськрада (скільки ж то у ній людей радиться — така велика!). Десь за міськрадою вежа телевізійна небо аж у космос проштрикує.

*Краєвид Києва (фото
Олі Бондаренко, 2022)*

2. Підкресліть складні та складноскорочені слова.

3. З'ясуйте спосіб словотворення виписаних слів.

Вправа 32

Розкажіть про своє місто, використавши запропоновані слова на вибір. Додайте ініціальні абревіатури, пов'язані з вашим містом (ХНУ імені В.Н. Каразіна, ОНАТОБ, Київзеленбуд тощо).

Облрада, медзаклади, міськрада, будмайданчик, драмтеатр, райвно, профспілка, елітжитло, Укртелеком.

Вправа 33

1. Прочитайте текст.

ДЕРЖПРОМ

Держпром у Харкові — візитівка міста. Його урочисто відкрили 1928 року. Тут розмістили кілька десятків трестів, які керували промисловістю України, тому гігант дістав назву Будинок Державної промисловості, а скорочено — Держпром. Пізніше тут розташувалися структури облвиконкому, а зараз — проєктні організації, різні установи, офіси приватних фірм тощо.

Будівля Держпрому (фото Bohdan D., 2021)

І хоча нині, у світі розвинених технологій, 13-поверховим хмарочосом нікого не здивуєш, це був один із перших в Україні висотних будинків та один із найвищих на території Європи.

Держпром зводили прогресивним на той час методом будівництва, і він є фактично залізобетонним монолітом. Будівля мала найсучасніше для тих років технічне оснащення. У ній були автономна система опалення, механічну вентиляція з підігрівом повітря, автономні водогін, каналізація, сміттєпровід, а також ліфти, електричне освітлення, радіоточки в усіх кабінетах, власна телефонна станція з міжнародним зв'язком, телеграф, телетайп.

2017 року будинок Держпрому до попереднього списку ЮНЕСКО.

(За матеріалами вікіпедії)

2. Випишіть складні та складноскорочені слова, визначте спосіб словотворення.

3. Складіть план тексту. Напишіть переказ.

4. Напишіть твір-опис будівлі Держпрому за фото.

Про що говорять слова

У побутовому спілкуванні ми можемо натрапити на помилкове вживання аббревіатур, що тягнеться з радянських часів. Наприклад, аббревіатура *вуз* не має підстав для існування в українській мові, оскільки називає *заклад вищої освіти*, скорочено — *ЗВО*. Неофіційно такі заклади ще називають *виш* (скорочення від *вища школа*).

*Київський національний університет імені
Тараса Шевченка
(фото Михайла Волкова, 2022)*

До помилкових скорочень належить і кальковане слово *завуч*, яке розшифровувалося як «завідувач навчальної частини». На сьогодні відповідна посада має назву *заступник директора навчального закладу*.

Перехід слів з однієї частини мови в іншу

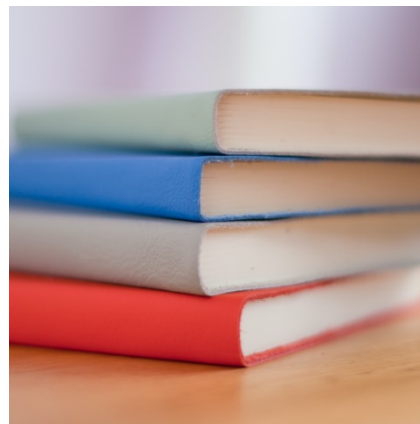

Вправа 34

1. Прочитайте речення.

Журнали лежать в *учительській* кімнаті.

Журнали лежать в *учительській*.

Діти, ким ви мрієте стати в *майбутньому* житті?
Діти, ким ви мрієте стати в *майбутньому*?

2. Яке речення з кожної пари ви обрали б у спілкуванні? Чому?

3. Поставте питання до виділених слів. Якими частинами мови, на вашу думку, є ці слова?

Ще одним способом словотворення є перехід слів із однієї частини мови в іншу, переважно прикметників в іменники. Новоутворені слова ніби вбирають значення цілого словосполучення. Вони належать до тієї частини мови, якою було головне слово у словосполученні:

яка?
↓ ↓
учительська кімната = *учительська*

Зверніть увагу! Твірне і похідне слова зазвичай паралельно вживаються в мові.

Вправа 35

1. Прочитайте словосполучення.

Військовий службовець, чергова лікарка, набережна вулиця, наречений хлопець, дільничний офіцер, знайома дівчина.

2. Складіть речення, у яких виділені слова буде вжито як іменники.

Вправа 36

1. Із кожним із запропонованих слів складіть по два словосполучення. В одному слово має бути прикметником, а в другому іменником.

Зразок: учений — учений (*прикм.*) ступінь, видатний учений (*ім.*).

Приїжджі, операційна, прохідна, подорожній, слідча, пряма.

Вправа 37

1. Випишіть речення, у яких виділені слова є іменниками.

Декому краще вдаються *приголосні*, декому *голосні* (*С. Жадан*). Назвіть усі *голосні* звуки.

До речі, яка тут *ванна* кімната? (*І. Роздобудько*). В усій квартирі найбільше мені сподобалися *ванна* і балкон (*В. Нестайко*).

Якби ж поряд зі мною були *рідні* та друзі! (*Л. Воронина*). *Рідні* звуки линули до нього з неба (*О. Іваненко*).

Вправа 38

1. Запишіть українські назви місяців.
2. Доберіть твірні слова та визначте спосіб словотворення кожної назви.
3. Перевірте свої міркування за рубрикою «Про що говорять слова».

Вправа 39

1. Прочитайте, знайдіть помилки.

Веселі дівчинки, моделювання літаків, сильне впливання, підсумковуючи сказане, наслідки безлюдності, не може ні в чому відказати, ліс залишився далеко взад, виховуючий заклад.

2. Поміркуйте, чим зумовлені помилки. Перепишіть, виправляючи їх.
3. Визначте способи творення виправлених слів.

Про що говорять слова

Походження українських назв місяців пов'язане з природними явищами чи господарською діяльністю. *Січень* «січе» рік навпіл, адже це середній місяць зими, або ж мороз січе. У *лютому* люті морози, у *березні* оживає береза, у *квітні* зацвітають квіти, у *травні* зеленіє трава. У червні *червоніють* ягоди, *липень* — час цвітіння липи та збирання липового меду. *Серпень* — від слова *серп*, що вказує на час жнив. *Вересень* — час цвітіння вересу, у *жовтні* жовтіє листя, у *листопаді* листя опадає. Назва *грудень* походить від слова *груда* (мерзла колія на дорозі).

Вправа 40

Виконайте тестові завдання

1. Префіксальним способом утворено слово

А історичний

В розробити

Б пошук

Г діловодство

2. Суфіксальним способом утворено обидва слова в рядку

А верховний, президентський

Б гарненький, ухвала

В свободолюбний, математичний

Г врахувати, Маринчин

3. Безафіксним способом утворено всі слова, ОКРІМ

А переклад

В збори

Б заява

Г зарядка

4. Прочитайте речення.

Не щодня на їхній город залітають прибульці на космічних млинцях, аби поповнити запаси *пального* (О. Дерманський).

Визначте спосіб творення виділеного слова.

А суфіксальний

Б префіксальний

В префіксально-суфіксальний

Г перехід з однієї частини мови в іншу

5. Прочитайте речення.

До XIV століття основною грошовою одиницею на Русі була гривня. Слово «рубль» (1)з'явилося в (2)давньоруських пам'ятках з XIII століття. Спочатку воно не стосувалося грошової одиниці, а позначало «обрубок», «цурка». Під час (3)монгольської (4)навали срібні гривні стали ділити, рубаючи їх навпіл. Так з'явилися рублі (від слова «рубати», тобто «обрубок гривні»).

У відповідність слово і спосіб словотворення (цифра позначає наступне слово).

А безафіксний

Б суфіксальний

В префіксальний

Г складання основ

Д префіксально-суфіксальний

Правопис складних слів разом, із дефісом, окремо

Вправа 41

1. Прочитайте і спишіть слова.

добродій ← діє добром

українсько-польський ← український і польський

2. Виділіть корені.
3. Визначте спосіб словотворення.

Як ви вже могли зауважити, складні слова пишемо разом або з дефісом. Перевірити їхній правопис зазвичай можна за допомогою твірних слів.

РАЗОМ пишемо	З ДЕФІСОМ пишемо
слова, утворені від словосполучень (які складаються з головного та залежного слова): <i>крайнебо</i> (край чого? неба), <i>п'ятдесятиріччя</i> (років скільки? п'ятдесят)	складні слова, утворені від сполучень слів, між якими можна поставити сполучник <i>і</i> : <i>кисло-солодкий</i> (кислий і солодкий), <i>сіро-рожевий</i> (сірий і рожевий). Винятки: <i>жовтогарячий</i> , <i>червоногарячий</i> , <i>глухонімий</i> , <i>хитромудрий</i> , <i>зловорожий</i>

Вправа 42

1. Прочитайте слова, порівняйте їхній правопис.

Машинно-тракторний — машиноремонтний, синьо-зелений — вічнозелений, жовто-червоний — жовтогарячий, західноукраїнський — південно-західний, чорно́слив — чорно-червоний, темно-синій — синьоокий.

2. Письмово обґрунтуйте правопис, дібравши твірні слова.

Зразок: машинно-тракторний — машинний і тракторний, машиноремонтний — ремонтувати (що?) машини.

Вправа 43

1. Запишіть слова разом або з дефісом.

Культурно/історичний, готельно/ресторанний, цукро/завод, марно/слів'я, літературо/знавчий, дво/крапка, благо/устрій, свіжо/спечений, тепло/обмінний, барвисто/зелений, повно/цінний, соціально/економічний, давньо/грецький, дво/ярусний.

2. Поясніть правопис, вдавшись до твірних слів.

Вправа 44

Запишіть слова у два стовпчики залежно від правопису: разом чи з дефісом.

Холодно/кровний, історико/філологічний, навчально/виховний, південно/західний, звіро/бій, низько/рослий, свіжо/зораний, семи/мільярдний, лісо/степ, біло/сніжний, музично/танцювальний, темно/вишневий, правдо/подібний, контрольно/пропускний, смагляво/лиций.

Вправа 45

1. Спишіть слова, виправляючи помилки у правописі.

Фізико-математичний, сімдесятиріччя, північносхідний, густо-заселений, темно-бордовий, край-неба, жовто-гарячий, середньовіччя, військово-полонений, сільськогосподарський, теплообмін.

2. Поясніть правопис складних слів.

Вправа 46

1. Прочитайте текст.

Державні символи України

Герб, прапор і гімн — це основні державні символи, які мають захопливу історію.

Три/зуб — дуже давній символ. Він пройшов довгий тернистий шлях, і лише 1992 року Верховна Рада України затвердила зображення золотого *три/зуба* на синьому тлі як малий Державний Герб України.

Щодо значення *три/зуба* існують різні теорії: його розуміють як зображення сокола, якоря, блискавки, шукають у ньому слово «воля», символ

три/єдності життя. Але жодна з теорій не є загально визнаною, тож значення герба лишається нерозгаданим.

Державний Прапор України — це стяг із двох *рівно/великих* горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів. Українське *синьо/жовте* колірне сполучення — одне з найдавніших серед сучасних національних прапорів. *Жовто/блакитні* барви символізували Київську Державу ще до християнізації Русі.

До найбільших святинь будь-якого народу належить і гімн — урочиста пісня. Понад *сто/ліття* тому поет Павло Чубинський написав вірш «Ще не вмерла Україна». Він покладений на музику Михайлом Вербицьким. Ця пісня/гімн утілює споконвічну мрію народу стати суверенним, здобути волю, виражає незламну віру у відродження України.

(Із сайту наукової бібліотеки Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка)

2. Випишіть складні слова, поясніть їхній правопис.

3. Пригадайте, що ви знаєте про державні символи України. Які ще символи нашої країни ви знаєте?

4. Напишіть переказ тексту або есе на тему «Символи моєї країни» (можна описати всі три, один на вибір із запропонованих або ж інший символ України — калину, вишиванку, писанку тощо).

На початку теми ви ознайомилися з загальним правилом правопису складних слів. Проте для грамотного письма знадобляться й інші правила, що їх сформулювали для нас учені. Деякі з них вам уже відомі (як-от правопис слів з іншомовними частинами), а інші стануть новими.

РАЗОМ пишемо

1. Складні слова з першими запозиченими частинами *авіа-, авто-, біо-, віце-, гідро-, екс-, екстра-, зоо-, кіно-, макро-, максі-, мета-, метео-, мікро-, мілі-, міді-, міні-, моно-, нео-, полі-, псевдо-, радіо-, соціо-, стерео-, супер-, теле-, термо-, турбо-, фоно-, фото-* та подібними: *фотоапарат, аеропорт, мікропроцесор, віцепрезидент, міліметр, мінігольф, зоопарк, поліфонія, екстраординарний*

З ДЕФІСОМ пишемо

1. Іменники, утворені з двох самостійних іменників без сполучного голосного: *бізнес-план, заєць-русак, інженер-програміст, інтернет-магазин, піар-кампанія, фан-клуб*

2. Складноскорочені слова та похідні від них: <i>мультфільм, Святвечір, спортмайданчик, інформповідомлення, держустанова</i>	2. Слова, утворені: • повторенням одного слова чи поєднанням спільнокореневих (<i>один-однісінький</i>); • поєднанням синонімів (<i>гомонить-бринить</i>), антонімів (<i>вхід-вихід</i>) • поєднанням слів, що разом становлять одне поняття (<i>хліб-сіль</i>)
3. Слова <i>військовополонений, військовозобов'язаний</i> (це прикметники, що перейшли в розряд іменників)	3. Слова з першою частиною <i>військово-, воєнно-: військово-морський, військово-повітряний, воєнно-стратегічний</i>

Вправа 47

1. Спишіть слова, розподіливши їх на два стопчики: ті, які пишемо разом і з дефісом.

Суші-бар, контраргумент, смс-повідомлення, водолаз, пін-код, інтернет-видання, стереоекран, супергерой, купівля-продаж, мінімаркет.

2. Поясніть правопис слів.

3. Складіть речення із двома словами на вибір.

Вправа 48

1. Запишіть слова разом чи з дефісом.

Біо/йогурт, супер/маркет, фото/сесія, міні/програма, кіно/фестиваль, компакт/диск, псевдо/патріот, міні/гольф, мікро/організм, прем'єр/міністр, країна/інвестор, теле/зірка, бізнес/план, екс/президент, метео/станція, етно/гурт.

2. Поясніть правопис слів.

Вправа 49

1. Спишіть речення, знявши ризик та заповнивши пропуски, де це потрібно.

Петько нагвинчував на фото/ап..арат теле/об..єктив (*А. Давидов*).

Її голос, підсилений потужною ауд..о/ап..аратурою, загримів по цілій залі і, відбиваючись від метал..евих стін, примусив Супер/агента затулити вуха долоньями (Л. Воронина).

Колись давно, коли ми тільки вселилися у львівську квартиру і у нас був позичений чорно/білий авто/моб..льний теле/в..зор, ми з дочкою дивились чеський мул..т/сер..ал про паро/возик, який нам страшенно подобався (Г. Пагутяк).

2. Поясніть правопис складних слів, а також інші правила написання запозичених слів.

Написання слів з ПІВ

Вправа 50

1. Прочитайте слова.

ПІВРІЧЧЯ — ПІВ РОКУ

ПІВОСТРІВ — ПІВ ОСТРОВА

2. Поміркуйте та висловте припущення, у чому різниця між словами, які пишемо з *пів* разом і окремо?

ОКРЕМО пишемо	РАЗОМ пишемо
<i>Пів</i> зі значенням «половина» з наступним іменником — загальною або власною назвою у формі родового відмінка однини: <i>пів (чого?) години, пів (чого?) міста, пів (чого?) Києва</i>	<i>Пів</i> із наступним іменником у формі називного відмінка, коли вони становлять одне поняття і <i>пів</i> не виражає значення половини: <i>півострів, півзахист, півовал</i>
<i>Пів</i> у фразах на визначення часу: <i>пів на сьому, пів на восьму</i>	

Вправа 51

1. Запишіть слова разом чи окремо, порівняйте їхній правопис і значення.

Пів/аркуша — пів/аркуш, пів/місяця — пів/місяць, пів/оберт — пів/оберта, пів/острова — пів/острів.

Вправа 52

1. Спишіть слова, знявши риску.

Напів/фабрикат напів/зігнутий, пів/Франції, напів/забутий, пів/школи, пів/на сьому, напів/темрява, пів/години, напів/автомат.

2. Поясніть правопис.

Вправа 53

1. Спишіть речення, записавши слова, подані через скісну риску, разом, із дефісом чи окремо.

Знайшли сторінку, де руко/пис добре зберігся, і я почав пів/голосом читати (*О. Огульчанський*).

Зі старої осики, що росла на краю галявини, звисала напів/відчахнута товста гілляка (*Л. Письменна*).

Не минуло й пів/години, як довкола майдану нагромадилося звірів і птахів видимо/невидимо (*І. Франко*).

Не забудь, початок о пів/на/восьму (*В. Росін*).

У давнину на пів/дні України росло чимало багато/вікових дерев (*П. Супруненко*).

Вправа 54

Виконайте тестові завдання.

1. Разом треба писати всі слова в рядку

А літ/студія, пів/школи

Б епідем/ситуація, три/кутник

В крає/вид, інженер/програміст

Г бізнес/проект, міні/футбол

2. З дефісом треба писати всі слова в рядку

А лісо/смуга, укр/залізниця

Б танц/майданчик, пів/мільйона

В інтернет/видання, соціально/побутовий

Г купівля/продаж, швидко/плинний

3. Складного слова НЕМАЄ в реченні

А Більшість із нас не раз чула назву села Чорнобаївка.

Б Історія цього села сягає сивої давнини.

В За легендою, його назва походить від імені отамана Чоноброва, якого ще називали Чорним баєм (володарем).

Г Тут завжди панували щира праця, козацькі вольності та доброзичливі людські стосунки.

4. Орфографічну помилку допущено в рядку

А Словотвір вивчає способи творення слів.

Б Нарешті відкрили новий супермаркет.

В Ось так виглядає аеромобіль.

Г Недалеко від нас розташований навчальнометодичний центр.

5. Разом із *пів* треба писати слово в рядку.

А Зустрінемося пів/на шосту.

Б Він зупинився на пів/слові.

В Вони об'їздили пів/міста.

Г Хлопцям залишилося ще пів/кілометра

Зміни приголосних при словотворенні

Особливості творення
іменників із суфіксами -СТВ-(О), -ЗТВ-(О), -ЦТВ-(О)
та прикметників із суфіксами -СЬК-, -ЦЬК-, -ЗЬК-

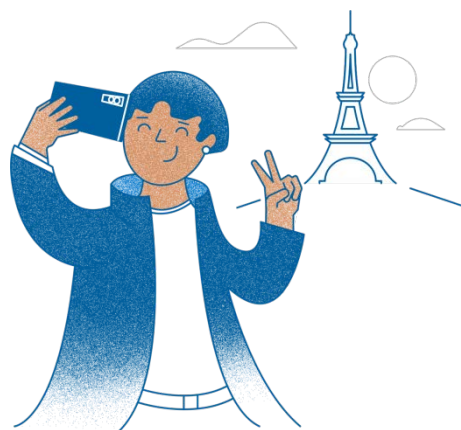
Вправа 55

1. Прочитайте слова.

Париж → париЗЬКий

Кременчук → кременчуЦЬКий

Сиваш → сиваСЬКий

2. Визначте, яким способом утворено прикметники.

3. На вашу думку, суфікси виконують однакову функцію чи різні?

Ви вже знайомі з правилами милозвучності, за якими ми уникаємо нагромадження складних для вимови приголосних. Цей закон діє й під час творення деяких іменників і прикметників за допомогою суфіксів. Так буває, коли корінь закінчується на один із приголосних [г], [ж], [з], [к], [ч], [ц], [х], [ш], [с], а після нього у слові суфікси **-ськ-** або **-ств-**. Вимовляти такі поєднання складно, а звучання їх негармонійне, тому відбувається злиття двох приголосних (останнього кореневого та першого суфіксального):

ПраГа + -ськ- → праГСЬКий → праЗЬКий,

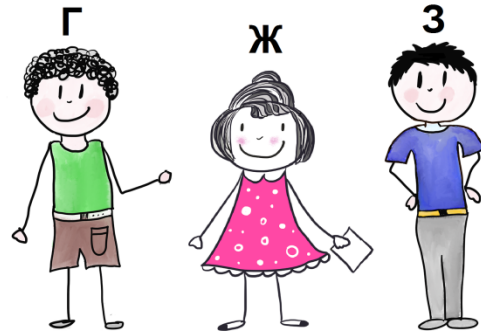
Зверніть увагу! У приголосному [з] злилися кореневий і суфіксальний звуки, тому він належить і до кореня, і до суфікса.

Кореневі звуки, яких стосується це правило, можна об'єднати у три групи: [г], [ж], [з] під час творення слів за допомогою суфіксів **-ськ-**, **-ств-** переходять у [з], [к], [ч], [ц] — у [ц], [х], [ш], [с] — у [с].

[Г] —————
 [Ж] ————— + —————
 [З] —————

—СЬК— —ЗЬК—
 —СТВ— —ЗТВ—

боягуЗ + СЬК = боягуЗЬКий
 боягуЗ + СТВ = боягуЗТВо

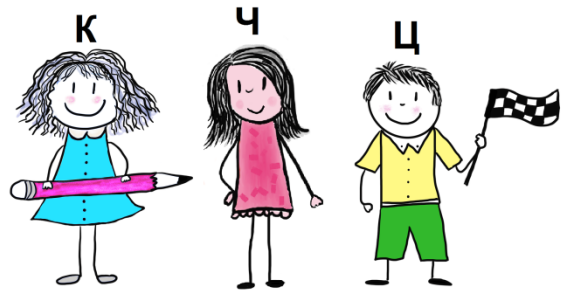

Команда «З»

[К] —————
 [Ч] ————— + —————
 [Ц] —————

—СЬК— —ЦЬК—
 —СТВ— —ЦТВ—

козаК + СЬК = козаЦЬКий
 козаК + СТВ = козаЦТВо

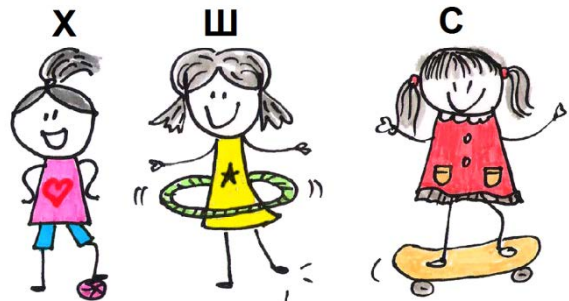

Команда «Ц»

[Х] —————
 [Ш] ————— + —————
 [С] —————

—СЬК— —СЬК—
 —СТВ— —СТВ—

товариШ + СЬК = товариСЬКий
 товариШ + СТВ = товариСТВО

Команда «С»

Зверніть увагу!

- Якщо корінь закінчується на інший, окрім названих дев'яти, приголосний, змін не відбувається: *люди — людський — людство*.
- Якщо твірна основа закінчується сполукою «приголосний + [к]», то суфікс **-ськ-** не змінюється, а [к] зникає:

П'ятихатТКи + СЬК = п'ятихатСЬКий.

До цього правила існують **винятки**. Ось деякі з них: *меккський, казахський, баскський, тюркський, нью-йоркський, герцогський, шахський, цюрихський, бангкокський*.

Зверніть увагу! Якщо прикметники із суфіксами **-ськ-, -цьк-, -зьк-** утворені від власних назв, пишемо їх переважно з малої літери.

Вправа 56

1. Спишіть прикметники, розподіливши їх на три стовпчики: із суфіксом **-ськ-, -цьк-** чи **-зьк-**.

Збараж — збаразький, Бахмач — бахмацький, Черкаси — черкаський, узбек — узбецький, Калуш — калуський, Прилуки — прилуцький, Кагарлик — кагарлицький, Нью-Йорк — нью-йоркський, Ужгород — ужгородський, Острог — острозький, парубок — парубоцький.

2. Виділіть корені та суфікси.
3. Поясніть правопис суфіксів.

Вправа 57

1. Від поданих слів утворіть і запишіть прикметники із суфіксами **-ськ-, -цьк-** чи **-зьк-**.

Україна, Овруч, Черкаси, Кавказ, Славутич, Одеса, француз, Тростянець, казах, Чукотка, Славута, чех.

Кривий Ріг, Східна Європа, Нова Водолага, Західна Україна, Далекий Схід, Великі Луки.

2. Виділіть корені та суфікси.
3. Поясніть правопис складних слів, які ви утворили.

Вправа 58

1. Від поданих слів утворіть прикметники із суфіксами **-ськ-, -цьк-** чи **-зьк-** та іменники із суфіксами **-ств-, -цтв-** чи **-зтв-**.

Птах, козак, керівник, мученик, дивак, агент, товариш, молодець, люди, студент, пророк, брат, юнак, жінка.

2. Виділіть корені та суфікси.

Вправа 59

1. Спишіть слова, вставивши пропущені в суфіксах літери.

Воло..ький горіх, таджи..ький одяг, калу..ький гурт, че..ька мова, Кременчу..ький район, тбілі..ькі вулиці, ри..ький бальзам, гре..ький профіль.

Вправа 60

1. Від поданих слів утворіть і запишіть прикметники із суфіксом **-ськ-**.

Гуцул, Тернопіль,
Лопань, Поділля,
Оболонь.

2. Поясніть правила правопису м'якого знака перед суфіксом.

Пригадайте!

Перед суфіксом **-ськ-** м'який знак пишемо лише після **л**, і це ніяк не пов'язано з правописом слова, від якого утворено прикметник.

Порівняйте: *гуцул* + *ськ* = *гуцульський*,

Рогань + *ськ* = *роганський*.

Вправа 61

1. Спишіть речення, вставивши пропущені літери.

Так і не збулось проро..тво того полковника (*М. Білкун*). Ох уже це мрійни..тво! (*О. Дерманський*). Бо ж кому не ганьба зізнаватися у власному боягу..тві? (*О. Гаврош*). Небо було темне, мов закурене димом, а зорі — гарячі, золоті, мов жагучі юна..ькі очі (*С. Васильченко*). Це була старовинна моря..ька пісня (*О. Іваненко*). Бо не лише в багат..тві слава (*В. Рутківський*). Томаківка досить часто згадується в історії запоро..ького коза..тва (*П. Супруненко*). Попрошу у пана заступни..тва (*О. Гаврош*).

Вправа 62

1. Напишіть твір-опис свого міста/села/селища, використовуючи назви області та району.

Зразок:

Я народилася в с. Просяному Нововодолазького району Харківської області. І хоча зараз там буваю рідко, пам'ятаю мальовничі просянські краєвиди. Українські села мають особливу красу...

2. Поясніть правопис прикметників із суфіксами **-ськ-**, **-цьк-** чи **-зьк-**.

Особливості творення іменників за допомогою суфікса -ИН(а)
від прикметників на -СЬК(ий), -ЦЬК(ий)

Вправа 63

1. Прочитайте слова.

харківСЬкий → ХарківЩина

донеЦЬкий → ДонеЧчина

*Краєвид на Донеччині
(фото Олександра Бровка, 2022)*

2. Визначте, яким способом утворено іменники.

3. Поміркуйте, які зміни звуків відбуваються під час словотворення.

Від чого, на вашу думку, вони залежать?

Під час творення іменників за допомогою суфікса **-ин-** від прикметників із суфіксами **-цьк-**, **-ськ-**, **-ск-** спостерігаємо зміну сполучень приголосних:

-цьк- (**-ць-**) + **-ин-** → **-чч-**

хмельницький → Хмельниччина

Виняток: *галицький* → Галичина

-ськ- + **-ин-** → **-щ-**

наддніпрянський → Наддніпряницина

Вправа 64

1. Прочитайте твірні та похідні слова, проаналізуйте спосіб творення іменників.

Німецький → Німеччина, батьківський → Батьківщина, турецький → Туреччина, угорський → Угорщина, галицький → Галичина, слобожанський → Слобожанщина.

2. Спишіть слова, виділіть суфікси.

Вправа 65

1. Прочитайте назви регіонів України.

Сумщина, Хмельниччина Івано-Франківщина, Полтавщина, Тернопільщина, Херсонщина, Житомирщина, Рівненщина, Одещина.

2. Запишіть їх разом із назвами відповідних областей, виділіть суфікси в усіх словах.

Зразок: Львівщина ← Львівська.

Вправа 66

1. Від поданих назв областей утворіть іменники за допомогою суфікса **-ин-**.

Зразок: Київський → Київщина.

Миколаївська, Чернівецька, Чернігівська, Вінницька, Донецька, Харківська, Луганська, Київська, Черкаська.

2. Роздивіться карту України. Згадайте, де розташовані регіони, про які йдеться у вправах. До якого регіону належить ваше місто/селище/село?

3. Об'єднайтеся в групи та підготуйте розповідь про культуру/звичаї/музику вашого регіону чи інших регіонів України.

Вправа 67

1. Спишіть текст і підпис до фото, заповнивши пропуски.

Ро..зъявивши рота, слухали ми ро..повіді археологів про Запоро..ьку Січ, — про лег..ндарного ватажка коза..ького Івана Сірка, якого п'ятнадцять разів об..рали кошовим отаманом, чого не заслужив жоден кошовий в історії Запоріжжя, і якого «вороги боялися біл..ше вогню, біл..ше бурі, більше пошесті світової»; про останн..ого кошового Запорі..ької Січі П..тра Калнишевс..кого, якого цариця Катерина II заслала до Солове..ького монастиря, де він прос..дів у с..рій темній холодній ямі аж двадцять п..ять років, але не ..корився, не ..рікся коза..ини і, незважаючи на нелюд..ькі муки, прожив на світі сто дванадцять років — такий був богатир.

Пам'ятник Петрові Калнишевському на його батьків..ині — в Пустовійтівці на Сум..ині.

(В. Нестайко)

3. Поясніть орфограми.

4. Чи відома вам наведена в тексті інформація? Доповніть її розповіддю про інших козаків.

Вправа 68

Виконайте тестові завдання

1. Прикметники із суфіксом **-цьк-** утворюються від усіх іменників у рядку

А Карабах, Черемош

Б Тростянець, Чикаго

В Донецьк, Кременчук

Г Нюрнберг, Запоріжжя

2. Літеру **с** треба писати на місці пропуску треба писати в обох словах рядка

А журналіст..ький, кременчу..ький

Б гамбур..ький, оде..ький

В кавка..ький, товари..ький

Г полі..ький, сива..ький

3. Прикметники із суфіксом **-зьк-** утворюються від усіх іменників у рядку

А молодець, Прага

Б пропагандист, боягуз

В Збараж, герцог

Г Запоріжжя, Гаага

4. Помилку допущено в рядку

А дивацький, дивацтво

Б юнацький, юнацтво

В товаришський, товариство

Г жіноцький, жіноцтво

5. Правильно написано обидва іменники в рядку

А Харківщина, Галиччина

Б Вінничина, Уманщина

В Донеччина, Гуцульщина

Г Сумшчина, Кропивничина

Словотвірний ланцюжок. Словотвірний розбір слова

Вправа 69

1. Прочитайте слова.

Черкаси → черкаський → Черкащина

історія → історичний → доісторичний

2. Назвіть твірні та похідні слова.

3. Визначте спосіб творення кожного слова.

У ряді спільнокореневих слів зазвичай можна визначити кілька пар твірних і похідних слів. Ряд таких слів, розміщених у тій послідовності, у якій вони утворювалися, називаємо **словотвірним ланцюжком**. Приклади словотвірних ланцюжків ви вже бачили в попередній вправі.

Вправа 70

1. Розташуйте слова в кожній групі так, щоб утворився словотвірний ланцюжок.

Дощ, дощовик, дощовий; правічний, вічний, вік; ріднесенький, рідний, рідненький; прочитати, читати, прочитаний; веселий, звеселити, веселити.

2. Запишіть словотвірні ланцюжки.

3. Визначте спосіб словотворення кожного слова.

Вправа 71

2. Утворіть словотвірні ланцюжки від поданих слів.

Вода, земля, синій.

3. Визначте спосіб словотворення кожного слова.

Зверніть увагу! Одне й те саме слово може належати до різних словотвірних ланцюжків.

Вправа 72

Випишіть із кожного ряду спільнокореневих слів по кілька словотвірних ланцюжків.

Вірний, віра, вірити, довіра, довіряти, повірити; чесний, честь, добродішній, чеснота; рід, родина, народжувати, родичі, рідня, родимка.

Словотвірний розбір слова

1. Запишіть слово в початковій формі.
2. Визначте твірне слово.
3. Визначте префікси і суфікси, за допомогою яких утворено слово (якщо вони є).
4. Визначте спосіб словотворення.

Будьте уважні! Словотвірний аналіз можна застосувати лише до похідних слів.

Зразок усного розбору

1. Початкова форма — *людство*.
2. Твірне слово — *люди*.
3. Словотвірний суфікс **-ств-**.
4. Суфіксальний спосіб творення.

Зразок письмового розбору

Людство ← *люди*, суфіксальний сп.

Вправа 73

1. Спишіть речення, заповнивши пропуски.

Того ж дня вони поїхали до Максима додому, де Рома з широко відкритими очима споглядав ро..кішну підбірку *спец/літератури*, карти зоряного неба Пів/нічної та Пів/денної пів/куль, вирі..ки з газет і журналів про останні наукові дослідження та відкриття, *ро..друківки* і фото з інтернету про пол..оти *НЛО* над різними містами та країнами, *найсучасніший* ноутбук і ще багато різної всячини, як сказав Максим (*В. Коляда*).

2. Поясніть орфограми.

3. Виконайте словотвірний розбір виділених слів.

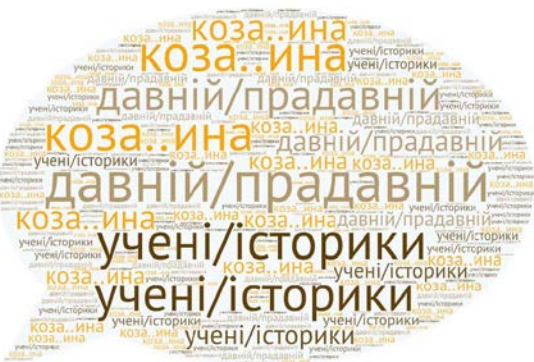
Вправа 74

1. Розгляньте хмарини тегів та увідповідніть їх із назвами есе.

1

3

2

4

Назви есе:

В ідеальному суспільстві ідеальні люди
Країна, де я народився/народилася
Історія мого народу
Українські свята

2. Поясніть орфограми, представлені у словах-тегах.
3. Напишіть есе на одну із запропонованих тем.

Підсумки та саморефлексія

Пригадаймо!

1. Які слова називають твірним і похідним?
2. Які існують способи словотворення?
3. Розкажіть про кожен спосіб словотворення.
4. Назвіть основні правила написання складних слів.
5. Які зміни відбуваються в частинах слова під час словотворення?
6. Що таке словотвірний ланцюжок?

Ваші успіхи та подальші плани

1. Що нового ви дізналися під час опрацювання розділу?
2. Що вас найбільше зацікавило?
3. Де ви можете використати здобуті знання?
4. Чи задоволені ви своїми успіхами у вивченні цього розділу? Оберіть свій «рівень заряду».

5. Якщо ви хочете покращити успіхи, що плануєте для цього зробити?

Бажаємо досягнути мети!

ЗМІСТ

Навігатор.....	2
РОЗДІЛ 3. СЛОВОТВІР. ОРФОГРАФІЯ.....	3
Словотвір. Твірне слово.....	4
Основні способи словотворення	8
Префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний способи словотворення.....	8
Безафіксний спосіб словотворення	12
Складання слів або основ. Аббревіатури	14
Перехід слів з однієї частини мови в іншу	20
Правопис складних слів разом, із дефісом, окремо	24
Написання слів з ППВ.....	28
Зміни приголосних при словотворенні	31
Особливості творення іменників із суфіксами -СТВ(О), -ЗТВ(О), -ЦТВ(О) та прикметників із суфіксами -СЬК-, -ЦЬК-, -ЗЬК-.....	31
Особливості творення іменників за допомогою суфікса -ИН(а) від прикметників на -СЬК(ий), -ЦЬК(ий).....	35
Словотвірний ланцюжок. Словотвірний розбір слова	39